

Biblioteka **HERMES**

knjiga 10

Urednik

Zdenko Schloser

Naslov izvornika

Zur Metaphysik des Schönen und Ästhetik

Über Urtheil, Kritik, Beifall und Ruhm

Über Gelehrsamkeit und Gelehrte

Über Lesen und Bücher

Über Sprache und Worte

Über Erziehung

Prijevod

Marija Škorić

Lektura

Samanta Paronić

Grafička priprema

IREBO PROJEKT d.o.o.

Naslovnica

Dario Bajurin

Izdavač

Cid-Nova d.o.o.

Nova cesta 120, Zagreb

Tisak:

Gradska tiskara Osijek, d.d., J.J. Strossmayera 337, Osijek

Naslovnica

Dario Bajurin

Izdavač

Cid-Nova d.o.o.

Nova cesta 120, Zagreb

www.cid-nova.hr

Copyright © Cid-Nova d.o.o.

Zagreb, ožujak 2020.

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001052147.

ISBN: 978-953-311-037-0

Arthur Schopenhauer

O ESTETICI, UČENOSTI I KNJIGAMA

Prijevod
Marija Škorić

O metafizici lijepog i esteti

§ 1

Budući da sam shvaćanje (platoničkih) ideja i njihova korelata, čitog subjekta spoznaje, u svom glavnom djelu iscrpno izložio, smatrao bih suvišnim da se ovdje ponovno na to vraćam, kada ne bih uzeo u obzir da se ovdje radi o razmatranju koje u ovom smislu nitko prije mene nije poduzeo. Zbog toga je bolje da ništa ne za-držim za sebe, što bi kao objašnjenje toga jednom moglo biti do-brodošlo. Naravno, pritom pretpostavljam da je čitatelj upoznat s prijašnjim raspravama.

Istinski problem metafizike lijepog može se vrlo jednostavno izraziti tako da postavimo pitanje kako je moguće da nam se neki predmet sviđa i pruža nam ugodu, a da pritom nema nikakav odnos prema našoj volji?

Prema tome, svatko osjeća da ugoda i sviđanje koje neka stvar u nama izaziva mogu jedino nastati iz njezina odnosa prema našoj volji ili, kako to neki vole reći, prema našim ciljevima; iz tih razloga čini se da je ugoda bez poticanja volje proturječna. Ipak, lijepo kao takvo nesumnjivo izaziva u nama dopadanje i ugodu, a da pri tome nema nikakav odnos prema našim osobnim ciljevima, dakle prema našoj volji.

Moje rješenje ovog problema sastoji se u tome da u lijepom uvijek shvaćamo prvobitne oblike žive i nežive prirode, dakle platončke ideje te prirode, a uvijek je ovog opažanja da njegov bitni

§ 2

korelat bude o *volji neovisan subjekt spoznaje*, drugim riječima, da čista inteligencija bude lišena namjera i ciljeva. Otuda, prilikom nastanka estetskog shvaćanja, volja u potpunosti nestaje iz svijesti, a ona je jedini izvor naših jada i patnji. Ovdje je početak zadovoljstva i ugone koji prate shvaćanje lijepog. Ono, dakle, počiva na potpunom otklanjanju mogućnosti patnje. Ako bi se tome prigovorilo da se time također ukida mogućnost ugone, moramo se sjetiti, što sam često činio, da je priroda sreće i zadovoljstva *negativne* prirode, to jest da jednostavno predstavlja kraj patnje, dok je bol, nasuprot tome, pozitivan. Stoga prilikom nestajanja svakog htijenja iz svijesti ostaje stanje zadovoljstva, drugim riječima, odsutnost svih bolova, pa čak i same njihove mogućnosti – jer se individuuum pretvorio u čisto spoznajni subjekt lišen svakog htijenja, i sebe i svoju djelatnost sada shvaća upravo tako. Kao što znamo, svijet kao volja jest prvi (*ordine prior*), a svijet kao predodžba drugi svijet (*ordine posterior*). Prvi je svijet svijet žudnje i zbog toga svijet bola i patnji koje imaju tisuće lica. Onaj drugi svijet, međutim, po svojoj je biti lišen bola; štoviše, u sebi sadrži prizor vrijedan gledanja, u potpunosti značajan i u krajnjoj liniji zabavan. Estetsko zadovoljstvo sastoji se od užitka koji taj svijet u nama izaziva.¹ Da bi postao čisti subjekt spoznaje, čovjek se mora osloboditi sebe.² No, budući da ljudi u većini slučajeva ovo ne mogu učiniti, oni su nesposobni za čisto objektivno shvaćanje stvari, od kojeg se, u pravilu, sastoji umjetnički dar.

¹ Potpuno zadovoljstvo, konačno umirenje, istinski poželjno stanje uvijek se prikazuje samo u slici, umjetničkom djelu, pjesmi, glazbi. Iz ovoga se, naravno, može zaključiti da one moraju negdje postojati.

² Čisti subjekt spoznaje javlja se onda kada zaboravimo sami sebe i kada se u potpunosti predamo opaženim predmetima tako da samo oni ostaju u svijesti.

Ako pojedinačna volja zakratko ostavi slobodnom moć predočavanja, koja joj je dodijeljena i koja je zbog nje nastala i postoji, tako da se u potpunosti izuzme od skrbi o volji, to jest o vlastitoj osobi, što je njezino prirodno zaduženje i redoviti posao, ali istovremeno ne prestane i dalje djelovati, već se energično i napregnuto usmjeri na jasno shvaćanje onog što se neposredno opaža, onda će ta moć predočavanja postati savršeno *objektivna*, odnosno postat će vjerno ogledalo objekata ili, točnije rečeno, medij objektivacije volje koja se očituje u tim objektima. Unutarnja priroda volje sada se ističe unutar moći predočavanja, i to utoliko potpunije ukoliko je ova moć trajnija, sve dok u potpunosti ne iscrpi svoju unutarnju prirodu. Samo tako čistim subjektom nastaje čisti objekt, to jest potpuno očitovanje volje prisutne u neposredno opaženom objektu. To očitovanje predstavlja (platoničku) ideju danog objekta. Međutim, shvaćanje te ideje zahtijeva da prilikom promatranja nekog objekta zanemarim njegovu poziciju u prostoru i vremenu, pa time i njegovu individualnost. Jer, ova pozicija, koja je uvijek određena zakonom uzročnosti, stavlja taj objekt u odnos sa mnom, kao individualuom. Zbog toga, samo kada se ukloni pozicija, taj objekt postaje ideja, a ja istovremeno postajem čisti subjekt spoznaje. Zbog činjenice da svaka slika ovjekovječuje prolazni trenutak i trga ga iz vremenskog tijeka, ona nam ne pruža individualnu stvar, nego *ideju*, ono što ostaje trajno u svim promjenama. Ali, uvjet za postavljenu promjenu u subjektu i objektu nije samo da se moć spoznavanja odvoji od svog prvobitnog služenja volji i tako prepušti sama sebi, nego i da dalje u potpunosti ostane aktivna, unatoč tome što joj nedostaje prirodni poticaj, pokretačka snaga volje. U ovome se nalazi teškoća, a u njoj posebnost i rijetkost same te stvari jer sve naše misli i nastojanja, naše slušanje i gledanje, po

prirodi stvari, uvijek posredno ili neposredno stoje u službi naših bezbrojnih većih ili manjih osobnih ciljeva. Prema tome, *volja* je ono što našu spoznajnu moć potiče da provodi svoje djelovanje. Bez takvog poriva ova moć odmah klone. Spoznaja utemeljena na takvom poticaju potpuno je dovoljna za praktičan život, pa čak i za posebne grane znanosti koje se ne bave unutarnjom i stvarnom biti stvari, već njihovim *uzajanim* odnosima. Stoga se sve spoznaje ovih znanosti odvijaju na temelju principa dovoljnog razloga, počelom tih odnosa. Zato gdje god se radi o spoznaji uzroka i posljedice ili drugih razloga i ishoda, dakle u svim granama prirodnih znanosti i matematike, a također i u povijesti, invencijama itd., spoznaja mora biti *cilj volje* i što mu žešće bude težila, to će ga lakše postići. Isto tako, u državnim poslovima, ratnim, financijskim ili trgovačkim stvarima, općenito u intrigama svih vrsta volja mora žestinom svoje žudnje natjerati razum da uloži svu svoju snagu kako bi u slučaju koji je u pitanju točno otkrio sve uzroke i posljedice. Zapravo je začuđujuće koliko je volja u stanju natjerati moć spoznavanja da djeluje preko svojih uobičajenih snaga. Upravo zato za izuzetna postignuća u ovim stvarima nije dovoljan samo genijalan um već i odlučna volja koja će natjerati razum na težak napor i nemornu aktivnost, bez koje se takva ostvarenja ne bi mogla postići.

Međutim, potpuno je drugačije pri shvaćanju objektivne samosvojne biti stvari, koja čini njihovu (platoničku) ideju i na kojoj se mora temeljiti svako postignuće u lijepim umjetnostima. Naime, volja, koja je tamo bila toliko potrebna, čak neophodna, ovdje mora ostati u potpunosti sa strane. Jer, ovdje je jedino korisno ono što moć spoznavanja postigne sasvim sama, vlastitim sredstvima i što svojevrijedno pridonese. Ovdje se sve mora odvijati samo po sebi, spoznaja mora djelovati bez namjere, dakle bez sudjelovanja volje. Jer, jedino u stanju *čistog spoznavanja*, gdje čovjek u potpuno-

sti potiskuje svoju volju i njezine ciljeve zajedno sa svojom individualnošću, može nastati to čisto objektivno intuitivno opažanje u kojem se shvaćaju (platoničke) ideje stvari. No, to opažanje uvijek mora biti takvo da prethodi zamisli, odnosno da je ono prva i uvijek intuitivna spoznaja, koja zatim čini istinsku građu i srž, u neku ruku dušu pravog umjetničkog djela, pjesništva, čak i filozofema. Ono nepromišljeno, nenamjerno, čak i djelom nesvjesno i instinktivno što se uvijek zapaža u djelima *genija* upravo je posljedica činjenice da je izvorna umjetnička spoznaja potpuno izdvojena i slobodna od volje, što je ona uopće bez volje. Upravo zato što je volja nešto vlastito čovjeku, ova se spoznaja pripisuje geniju, stvaranju različitom od drugih ljudi. Znanje ove vrste, kao što sam često objašnjavao, nema načelo dovoljnog razloga za svoga vodiča i upravo je zbog toga suprotno ovom principu. Zahvaljujući svojoj objektivnosti, genij *promišljeno* opaža sve ono što drugi ne vide. To mu daje sposobnost da prirodo kao pjesnik tako jasno, očigledno i upečatljivo opiše ili kao slikar, da je isto tako prikaže.

Na drugoj strani, prilikom *ostvarenja* djela u kojemu joj je cilj pripočeti i prikazati ono što je spoznato, *volja* može, zapravo mora ponovno biti aktivna jer se tu pojavljuje *cilj*. Prema tome, ovdje opet vlada načelo dovoljnog razloga te se u skladu s njim biraju umjetnička sredstva za ostvarenje umjetničkih ciljeva. Tako se slikar bavi pravilnošću svojih crteža i korištenjem bojama, a pjesnik izradom plana i traženjem odgovarajućeg izraza i metra.

Budući da je moć spoznavanja, to jest razum iznikao iz volje, on se objektivno pokazuje kao mozak, dakle kao dio tijela koji predstavlja objektivaciju volje. Prema tome, kako je razum prvobitno određen da služi volji, njegova prirodna djelatnost pripada prethodno opisanoj vrsti. To je djelatnost u kojoj on ostaje vjeran onom obliku spoznaje koji izražava načelo dovoljnog razloga i koji

volja, ono prvobitno u čovjeku, pokreće na djelatnost i održava je. Međutim, spoznaja druge vrste neprirodna je i abnormalna djelatnost za razum. U skladu s tim, ova spoznaja uvjetovana je izuzetno neuobičajenom i vrlo rijetkom prevagom razuma i njegove objektivne pojave, mozga, nad ostatkom organizma te nadilazi razmjere koje zahtijevaju ciljevi volje. Upravo zato što je ova prevaga razuma toliko abnormalna, ponekad nas pojave koje iz toga nastaju podsjećaju na ludilo.

Dakle, spoznaja ovdje prekida s njim i napušta svoj izvor – volju. Razum koji je nastao samo kako bi služio volji i koji kao takav postoji gotovo u svih ljudi, sve do njihova kraja, taj se razum u svim slobodnim umjetnostima i znanosti koristi na neprirodan i neuobičajen način. Upravo se u ovoj upotrebi razuma očituje cijeli napredak i ponos ljudskog roda. Ponekad se razum može čak okrenuti protiv volje, onda kada je u pojavi svetosti u sebi potpuno uništava.

Međutim, ono čisto objektivno shvaćanje svijeta i stvari, kao prvotno i izvorno znanje, koje se nalazi u temelju priznanja svakog umjetničkog, pjesničkog i čisto filozofskog koncepta, iz objektivnih i subjektivnih razloga, predstavlja samo jedno prolazno stanje. Razlog je tomu djelomično i činjenica da zbog napora koje to stanje traži ne možemo trajno u njemu ostati, a djelomično zato što svijet ne dopušta da mi, kao filozofi, prema Pitagorinoj definiciji, u njemu budemo pasivni i nezainteresirani promatrači. Naprotiv, svatko mora sudjelovati u velikoj lutarskoj predstavi i gotovo uvijek osjećati onu žicu koja ga s njim povezuje i stavlja u pokret.

§ 3

Što se tiče *objektivnog* elementa takvog estetskog shvaćanja (platonike) ideje, njega možemo opisati kao ono što bismo imali pred sobom kada bismo uklonili vrijeme, ovaj formalni i subjektivni uvjet naše znanja, kao što bismo uklonili staklo iz kaleidoskopa. Na primjer, gledamo razvoj pupoljka, cvijeta i ploda te se čudimo sili koja nikad ne klone dok stalno prolazi kroz ovaj ciklus. Ovo bi čuđenje nestalo kada bismo mogli spoznati da, usprkos svim tim promjenama, pred sobom imamo jednu i nepromjenjivu ideju biljke. Međutim, nismo sposobni ovu ideju promatrati kao jedinstvo pupoljka, cvijeta i ploda, već smo prinuđeni shvatiti je na temelju oblika *vremena* pa, prema tome, preko spomenutih sukcesivnih stanja u kojima je ta ideja podastarta našoj moći spoznavanja.

§ 4

Ako razmislimo o tome koliko pjesništvo i likovna umjetnost za svoju neprolaznu temu uzimaju individuum, s ciljem da nam ga što točnije prikažu u njegovoj jedinstvenosti, uključujući i najmanje pojedinosti, te ako ponovno promotrimo znanosti koje se služe pojmovima koji zastupaju bezbrojne pojedinačne predmete određujući i opisujući, jednom i zauvijek, karakteristike njihove cijele vrste, onda nam se pri takvom razmišljanju bavljenje umjetnošću može činiti beznačajno, neznatno i gotovo djetinjasto. Međutim, sama je bit umjetnosti ta da se jedan njezin slučaj primjenjuje na tisuće drugih jer ona svojim brižljivim i detaljnim prikazivanjem individualnog usmjerava prema otkrivanju (platonike) ideje vrste kojoj to individualno pripada. Na primjer, ako se jedan događaj ili scena iz ljudskog života precizno i u potpunosti opisuju, zajedno s točnim prikazivanjem osoba koje su uključene, onda nas to dovo-

di do jasnog i dubokog uvida u ideju čovječanstva, promatranog s jednog određenog stajališta. Kao što botaničar otkine jedan cvijet iz beskrajnog bogatstva biljnog svijeta te ga onda raščlani kako bi nam pokazao prirodu biljke općenito, tako i pjesnik uzima iz beskonačne zbrke ljudskog života, koji se nalazi u stalnom pokretu, jednu jedinu scenu, a često samo jedno raspoloženje ili osjećaj, kako bi nam njima pokazao što je život i prava priroda čovjeka. Zbog toga vidimo kako veliki umovi, Shakespeare i Goethe, Rafael i Rembrandt, ne smatraju da je ispod njihove časti da nam s najvećom točnošću i marljivošću, sve do najmanjeg detalja njezine osobnosti, prikažu ličnost koja se ni po čemu ne ističe jer pojedinačnu i individualnu stvar shvaća jedino neposrednom spoznajom. Zbog toga sam pjesništvo definirao kao umijeće kojim se mašta uvodi u igru s pomoću riječi.

Ako želimo utvrditi prednost koje znanje dobiveno intuitivnim opažanjem, kao primarno i temeljno, ima pred apstraktnim znanjem i tako uvidjeti koliko nam umjetnost više otkriva od bilo koje znanosti, onda razmotrimo neko lijepo i izražajno ljudsko lice koje nam je dano u prirodi ili umjetnosti. Koliko je uvid koji nam ono daje u prirodu čovjeka, čak i prirodu općenito, dublji od svih riječi i apstrakcija kojima se ona obilježava. Usput ovdje možemo primijetiti da ono što je za neki lijep krajolik sunce koje iznenada grane iza oblaka, to je za lijepo lice pojava smijeha na njemu. Zbog toga: *ridete puellae, ridete*.³

§ 5

Ono što omogućuje *slici* da nas lakše nego neka stvarna stvar dovede do shvaćanja (platoničkih) ideja, to jest ono zbog čega je slika

³ Smijte se, djevojke, smijte (nap. prev.).

bliža ideji od stvarne stvari, općenito gledano, to je činjenica da je umjetničko djelo objekt koji je već prošao kroz subjekt. Sukladno s time, ovo je djelo za duh isto što je za tijelo animalna, biljna hrana koja je već prerađena. Međutim, kad se bolje promotri, ovaj slučaj počiva na činjenici da nam djelo likovne umjetnosti ne pokazuje kao stvarnost ono što se pojavljuje samo jednom i nikad više, dakle vezu ove materije s *ovom* formom, vezu koja čini ono konkretno i istinski pojedinačno, nego nam pokazuje *samu formu*, koja bi, kada bi u potpunosti i svestrano bila dana, bila sama ideja po sebi. Prema tome, slika nas odmah od pojedinačne stvari vodi do čiste forme. Već samo ovo odvajanje forme od materije čini je puno bližom ideji. Međutim, svaka slika, bilo da se radi o slici ili kipu, jedno je takvo odvajanje. Zbog toga ovo odvajanje, odcjepljenje forme od materije čini karakter estetskog djela umjetnosti, upravo zato što mu je cilj dovesti nas do spoznaje (platoničke) ideje. Za umjetničko je djelo stoga prijeko potrebno da nam pruža formu bez materije i da to zaista čini otvoreno i jasno. Ovdje leži razlog zbog kojeg voštane figure ne ostavljaju nikakav umjetnički dojam te zbog toga nisu umjetnička djela (u estetskom smislu), iako su u stanju kada su zaista dobro napravljene stvoriti sto puta uvjerljiviju iluziju nego što to radi najbolja slika ili kip. Kada bi varljivo imitiranje stvarnih stvari bilo cilj umjetnosti, voštane bi figure sigurno zauzimale prvo mjesto. One, naime, ne pružaju samo čistu formu nego i materiju te tako stvaraju privid kao da pred sobom imamo samu stvar. Za razliku od pravog umjetničkog djela, koje nas odvođi od onoga što postoji samo jednom i nikad više, to jest individualnog, i vodi prema onome što trajno postoji u beskonačnom mnoštvu, u beskonačnom broju individua, odnosno do čiste forme ili ideje, imamo voštanu figuru koja nam daje samog pojedinca, ono što postoji jednom i nikad više, ali bez onog što u takvoj pro-

laznoj egzistenciji daje vrijednost i život. Zbog toga voštane figure u nama izazivaju jezu jer ostavljaju jednak dojam kao ukočeni leš.

Moglo bi se pomisliti da je samo kip ono što daje formu bez materije, dok slika, naprotiv, daje i materiju utoliko što s pomoću koje simulira materiju i njezina svojstva. To bi, međutim, bilo ekvivalentno u čisto geometrijskom smislu, što ovdje nije slučaj jer je u filozofskom smislu forma suprotnost materije i time obuhvaća i boju, glatkoću, teksturu, uklatko, sve kvalitete. Kip je zasigurno jedina stvar koja daje samo čisto geometrijsku formu, predstavljajući je u mramoru, dakle u materijalu koji joj je očigledno stran te tako jasno i očigledno izdvaja formu. S druge strane, slika ne daje nikakvu materiju, već pruža samo vanjštinu forme, ne u geometrijskom, nego u filozofskom, maloprije spomenutom smislu. Slika ne pruža samu ovu formu, već samo njezin izgled, to jest njezin utjecaj na samo jedno čulo, čulo vida, i to samo s jedne točke gledanja. Tako čak i slika zapravo ne stvara iluziju da pred sobom imamo samu stvar, to jest formu i materiju, već se vidljiva istina slike uvijek nalazi pod određenim uvjetima ovog načina prikazivanja. Na primjer, zbog neizbježnog izostajanja paralakse naših očiju, slika uvijek pokazuje stvari onako kako bi ih vidjela osoba s jednim okom. Stoga čak i slika daje samo *formu* jer predstavlja samo njezin učinak, i to sasvim jednostrano, naime, samo na oči. Drugi razlozi zbog kojih nas umjetničko djelo lakše dovodi do shvaćanja (platoničkih) ideja naći ćete u drugom svesku mogega glavnog djela, u poglavlju 30.

Navedenom razmatranju srodno je i ono u kojemu se forma mora ponovno razumjeti u geometrijskom smislu. Crno-bijeli bakropisi i drvorezi bliže su višem i plemenitijem ukusu nego akvareli i obojeni bakropisi, iako su potonji privlačniji onima s manje razvijenog ukusa. Ovomu je očito razlog činjenica da crno-bijeli

crteži u neku ruku daju samo formu *in abstractio*, a njezino je shvaćanje (kao što znamo) intelektualno, to jest stvar intuitivno opaženog razumijevanja. Boja, s druge strane, samo je stvar osjetilnog organa vida i zapravo vrlo posebna prilagodba njemu (kvalitativna podjela aktivnosti mrežnice). U tom smislu možemo obojeni bakropis usporediti s rimovanim, a crno-bijeli bakropis s metričkim stihovima. Odnos među njima utvrdio sam u svom glavnom djelu u drugom svesku, u poglavlju 37.

§ 6

Dojmovi koje primamo u našoj mladosti tako su značajni i sve se u zoru života predstavlja tako idealistično i u sjajnim bojama. Ovo proizlazi iz činjenice da nas individualna stvar upoznaje sa svojom vrstom kao s nečim što je za nas novo i zato svaka pojedinačna stvar utjelovljuje svoju vrstu. U skladu s tim, u njoj shvaćamo (platoničku) ideju ove vrste, koja je kao takva neophodna za istinsku ljepotu.

§ 7

Njemačka riječ *schön*⁴ nesumnjivo je povezana s engleskim glagolom *to show*⁵, koji je opet srodan pridjevu *showy*⁶, „što se pokazuje kao lijepo“, što izgleda lijepo, i kao takvo se ističe u intuitivnom opažanju te je prema tome jasan izraz značajne (platoničke) ideje. Riječ *malerisch*⁷ u svom temelju ima isto značenje kao i *schön* jer

⁴ Lijep (nap. prev.).

⁵ Pokazati (nap. prev.).

⁶ Neobično lijep (nap. prev.).

⁷ Slikovito (nap. prev.).